

МОЖЛИВОСТІ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У ФОРМУВАННІ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ СКЛАДОВОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ

У статті розкрито сутність поняття полікультурної компетентності та визначено її складові, обґрунтовано актуальність оволодіння навичками полікультурної компетентності у професійній підготовці майбутніх офіцерів, проаналізовано можливості гуманітарних дисциплін у формуванні зазначеного явища під час навчання у вищих військових навчальних закладах.

Ключові слова: *полікультурна компетентність, гуманітарні дисципліни, майбутні офіцери, професійна підготовка, вищий військовий навчальний заклад.*

Стратегічним напрямом розвитку освіти в Україні сьогодні є виховання особистості, яка усвідомлює свою належність до українського народу, орієнтується в реаліях і перспективах соціокультурної динаміки, підготовлена до життя і праці у світі, що змінюється; людини демократичного світогляду, яка дотримується громадянських прав і свобод, з повагою ставиться до традицій, культури, віросповідання та мови спілкування народів світу. У світлі зазначеного особливо нагальною за сучасних умов постає проблема формування полікультурної компетентності майбутніх офіцерів Збройних Сил України, які несуть безпосередню відповідальність за збереження миру в усьому світі.

Як показує аналіз науково-методичної літератури, різні аспекти формування і розвитку соціально-професійної, загальнокультурної та полікультурної компетентності майбутніх фахівців досліджують у своїх працях провідні вітчизняні та зарубіжні науковці. Зокрема, у фокусі дослідження вчених перебуває проблема полікультурного підходу в навчанні та вихованні (І. Васютенкова, Л. Голік, О. Гуренко, В. Єршов, І. Лощенова), виховання толерантності як основи співіснування у багатоманітному світі (А. Асмолов, Г. Солдатова, А. Шайгерова), інтеркультурна комунікація та реалізація діалогу культур засобами іноземної мови (В. Калінін, О. Моляко, О. Першукова, В. Сафонова). Деякі аспекти формування професійних та особистісних якостей майбутніх військових фахівців знаходять своє відображення у працях О. Євсюкова, О. Жежери, О. Щеглової та ін. Проте, проблема формування полікультурної компетентності курсантів військових навчальних закладів засобами гуманітарних дисциплін не дістала на сьогодні належного висвітлення, що і зумовлює актуальність публікації.

Мета статті – на основі визначення сутності полікультурної компетентності розкрити можливості гуманітарних дисциплін у формуванні зазначеного явища під час навчання майбутніх військових фахівців у вищих військових навчальних закладах.

Зростання вимог до випускників ВВНЗ стосовно їхнього професіоналізму, зокрема оволодіння навичками іншомовного спілкування як складової полікультурної компетентності зумовлено такими важливими чинниками, як розширення міжнародного військового співробітництва між Збройними Силами України і збройними силами інших держав, зростання кількості міжнародних контактів,

виникнення необхідності в успішному розв'язанні завдань із реалізації міжнародних договорів та програм, миротворчих місій тощо.

Крім того, у виконанні своїх службових обов'язків командир має бути обізнаним щодо особливостей світосприйняття підлеглих і домінуючих інтересів, характерних для військовослужбовців певної статі та віку, представників різних етносів і субкультур. Для ефективного виконання поставленого перед військовим підрозділом завдання актуальними є вміння офіцерів організовувати ефективну міжкультурну взаємодію військовослужбовців, яка полягає у формуванні в них полікультурних цінностей та особистісних якостей, що становлять основу полікультурної компетентності.

З урахуванням різних точок зору науковців щодо визначення суті вказаного поняття полікультурна компетентність курсанта вищого військового навчального закладу розглядається як комплексна професійно-особистісна якість, що забезпечує здатність майбутнього військового взаємодіяти з представниками інших культур на засадах взаємоповаги та взаєморозуміння й ефективно виконувати професійні завдання в умовах полікультурного середовища.

На підставі аналізу наукових праць стосовно структурних складових полікультурної компетентності (Р. Агадуллін, О. Жежера, А. Солодка, О. Щеглова та ін.) визначено її структуру як єдність когнітивно-процесуального (полікультурні знання та полікультурно значущі групи умінь) й особистісно-аксіологічного (оволодіння цінностями полікультурного суспільства та сформованість відповідних особистісних якостей) компонентів.

Слід зазначити, що формування полікультурної компетентності курсантів ВВНЗ виявляється особливо актуальним у світлі заходів щодо гуманізації та гуманітаризації навчання, зазначених у керівних документах у сфері військово-професійної освіти. Так, у Директиві Міністра оборони України "Про завдання щодо подальшого розвитку військової освіти та вдосконалення підготовки військових фахівців" прописана необхідність "забезпечення подальшої гуманізації військової освіти шляхом оптимізації кількості навчального часу на вивчення гуманітарних дисциплін, спрямування тематичних планів на оволодіння військовими фахівцями сучасними методами та практичними навичками виховання особового складу" [2].

Принципи гуманізації й гуманітаризації, які узгоджуються з провідними тенденціями у сфері вищої освіти, передбачають формування у випускників ВНЗ світогляду на основі загальнолюдських і національних цінностей. Питання гуманітаризації й гуманізації вищої освіти розглянуто в працях В. Андрущенка, І. Беха, С. Гончаренка, І. Зязюна, М. Култаєвої, В. Сагарди, Н. Ткачової та ін. На основі аналізу цих праць доходимо висновку, що однією із цілей реформування освіти в Україні за нових соціокультурних умов є виховання свідомого громадянина з активною життєвою позицією, готового до трудової діяльності та творчого мислення, професійного і морального самовдосконалення, зі сформованими потребами до конструктивних відносин із людьми різних культур світу, із толерантним ставленням до культурного різноманіття [1; 2; 4; 5].

Гуманітарно орієнтована вища професійна освіта в контексті полікультурності має формувати в майбутнього фахівця культуру світу, толерантність, здатність до конструктивної міжкультурної комунікації, дух міжнародного співробітництва, здатність до діалогу культур, і на цій основі – готовність до життя і професійної діяльності у відкритому багатонаціональному, полікультурному су-

спільстві, представники якого є носіями різних мов, традицій, звичаїв, ментальностей, релігійних переконань [1].

Аналіз наукових праць, присвячених полікультурній проблематиці, свідчить, що дослідники вказаного явища (М. Ванягіна, Н. Гальскова, Т. Дніпрова, О. Моляко, Л. Перетяга, І. Песков, С. Тер-Мінасова, О. Щеглова) відводять гуманітарним дисциплінам значну роль у його формуванні, та дає підстави стверджувати, що їх зміст робить можливим здійснення формування компетентності особистості, яка забезпечує її соціокультурну ідентифікацію й первинний досвід міжкультурної взаємодії; формує уявлення про культурно-етнічну багатоманітність світу як у просторі, так і в часі; виховує толерантність і повагу до права кожного народу зберігати свою культурну самобутність, формує здатність усвідомлювати значення шанобливого ставлення до культурної спадщини людства, розуміння важливості збереження та примноження культурних здобутків і цінностей; внутрішнього прийняття полікультурної різноманітності світу; прагнення активно перетворювати світ, здійснювати діяльність, спрямовану на збереження його різноманітності, гармонізації міжетнічних і міжкультурних відносин.

Теоретичні положення, викладені у наукових працях вітчизняних і зарубіжних учених, свідчать про те, що формування полікультурної компетентності особистості може відбуватися спонтанно, внаслідок набуття людиною досвіду спілкування у життєвих ситуаціях, ознайомлення з творами літератури, мистецтва, кінематографу, театру. Однак гуманітарні дисципліни відіграють при цьому особливу роль, позаяк їх вивчення забезпечує цілеспрямоване формування в особистості готовності до конструктивного культурного діалогу, розширює її можливості щодо опанування полікультурного простору і сприяє набуттю навичок продуктивної взаємодії в сучасному полікультурному суспільстві.

Вивчення навчального плану підготовки військових фахівців, робочих навчальних програм за навчальними дисциплінами за відповідними циклами підготовки підтвердило, що гуманітарні дисципліни, порівняно з іншими навчальними дисциплінами, за своїм науковим змістом і обсягом часу, котрі відводиться на їх вивчення, мають найбільший потенціал щодо формування полікультурної компетентності курсантів.

Вказана компетентність передбачає оволодіння курсантами відповідними знаннями та вміннями, що вимагає забезпечення полікультурної спрямованості змісту гуманітарних дисциплін, які викладаються у ВНЗ: філософії, історії України, української мови за професійним спрямуванням, правознавства, культурології, основ військового законодавства, конфліктології, психології, педагогіки, соціології, політології, іноземної мови, курсу "Військове навчання та виховання". Тому значна увага викладачів має приділятися збагаченню змісту лекційних занять матеріалом полікультурної спрямованості. Зокрема, до змісту лекційних занять бажано включати інформацію про глобальні проблеми існуючого світу, основні цінності полікультурного суспільства та їх роль у житті людей, причини виникнення міжнаціональних конфліктів і шляхи їх подолання, права й обов'язки громадян України, професійні обов'язки та функції військовослужбовців, пов'язані з проявом полікультурної компетентності тощо. Це сприяє оволодінню курсантами полікультурними знаннями, усвідомленню ними переваг і можливих недоліків взаємопроникнення культур для окремого етносу.

Підвищенню ефективності процесу оволодіння курсантами полікультурною компетентністю на семінарських заняттях із гуманітарних дисциплін сприяє використання активних методів і форм навчання. Наприклад, на семінарах із культурології пропонується проведення конференцій (“Взаємопроникнення культур – культурне збагачення чи культурна агресія?”), брейн-рингів (“На перехресті культур”, “Світ твоїми очима”), із філософії – дискусій (“Чи потрібні сучасному військовому знання з філософії?”), з політології – диспутів (“Україна і НАТО: за і проти”) тощо.

Особистісно-аксіологічний компонент полікультурної компетентності курсантів передбачає сприйняття ними людини як найвищої цінності й опанування таких основних цінностей полікультурного суспільства, як: справедливість, добро, рівноправність, свобода, гуманізм, обов’язок, совість, національна культура тощо. Тому значне місце в аудиторній і позааудиторній навчально-виховній роботі з курсантами має відводитися забезпеченню оволодіння ними цінностями полікультурного суспільства, що є необхідною передумовою для можливості розбудови ефективного спілкування з носіями інших культур. Для оволодіння визначеними цінностями майбутніх військових фахівців слід залучати до участі у конференціях (“Україна і Я”, “Світ навколо тебе”), засіданнях “круглого столу” (“Світова угода”, “Шляхи оволодіння національними цінностями”), “годинах толерантності”, вікторинах (“Чи знаю я про національні цінності різних народів?”), “Зміст екстралінгвістичних сигналів у контексті різних етнічних культур”), дискусіях (“Полікультурні цінності та їх роль у житті військового”, “Система моїх особистісних цінностей”), до виконання дослідницьких проєктів (“Все про мій регіон”, “Історія мого рідного міста (селища)”) тощо.

Крім цього, для майбутніх військових можна організувати реальні й віртуальні краснавччі екскурсії, культпоходи до історичних і художніх музеїв, театрів, виставок культурознавчого характеру тощо. Такі заходи сприяють подальшому розвитку в курсантів полікультурних знань, мотивів і цінностей безконфліктної поведінки, поваги й шанобливого ставлення до розмаїття культур, усвідомлення цінності кожної людини тощо.

Формування полікультурної компетентності курсантів ВВНЗ у процесі вивчення предметів гуманітарного циклу передбачає також нагромадження ними практичного досвіду полікультурної взаємодії в різних видах комунікативної діяльності. Зокрема, збагаченню такого досвіду сприяє виконання майбутніми офіцерами спеціальних практичних вправ (“Сила толерантності”, “Мої цінності” тощо), залучення до відповідних ігор і тренінгів (“Емблема толерантності”, “Спільний ритм”, “Як бути толерантним у спілкуванні” тощо).

Набуття курсантами досвіду полікультурної взаємодії в різних видах комунікативної діяльності сприяє формуванню в них визначених особистісних якостей, необхідних для прояву відповідної поведінки: толерантності, емпатійності, комунікабельності, креативності, щирості, доброзичливості тощо.

Висновки. З’ясовано, що серед найважливіших компетентностей сучасного фахівця чільне місце посідає полікультурна компетентність, яка є комплексною професійно-особистісною якістю, що забезпечує здатність майбутнього військового взаємодіяти з представниками інших мов, культур, релігій на засадах взаємоповаги й взаєморозуміння та ефективно виконувати професійні завдання в умовах полікультурного середовища. Полікультурна компетентність майбутніх

офіцерів зумовлює їхню готовність і здатність до ефективної участі у соціальних процесах полікультурного суспільства, здійснення міжкультурної взаємодії, враховуючи при цьому полікультурний склад контингенту колег та підлеглих як суб'єктів професійної взаємодії. Перспективними для подальшого наукового пошуку є питання підготовки майбутніх офіцерів до організації та здійснення процесу формування полікультурної компетентності підлеглих.

Список використаної літератури

1. Андрущенко В.П. Роздуми про освіту: статті, нариси, інтерв'ю / В.П. Андрущенко. – К. : Знання України, 2004. – 804 с.
2. Директива Міністра оборони України “Про завдання щодо подальшого розвитку військової освіти та вдосконалення підготовки військових фахівців”. – 2006. – 1 грудня. – № Д 55.
3. Гончаренко С.У. Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям / С.У. Гончаренко. – К. ; Вінниця : ДОВ “Вінниця”, 2008. – 278 с.
4. Култаєва М.Д. Сучасна західна філософсько-педагогічна антропологія / М.Д. Култаєва // Філософська думка. – 2001. – № 3. – С. 29–50.
5. Ткачова Н.О. Аксиологічні засади педагогічного процесу в сучасних загальноосвітніх навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра педагогічних наук : спец. 13.00.01 “Теорія та історія педагогіки” / Н.О. Ткачова. – Луганськ, 2007. – 44 с.

Стаття надійшла до редакції 25.01.2013.

Зеленская Е.Н. Возможности гуманитарных дисциплин в формировании поликультурной составляющей профессиональной подготовки будущих офицеров

В статье раскрыта сущность понятия поликультурной компетентности и определены ее составляющие, обоснована актуальность овладения навыками поликультурной компетентности в профессиональной подготовке будущих офицеров, проанализированы возможности гуманитарных дисциплин в формировании указанного явления во время обучения в высших военных учебных заведениях.

Ключевые слова: поликультурная компетентность, гуманитарные дисциплины, будущие офицеры, профессиональная подготовка, высшее военное учебное заведение.

Zelenska O. Possibilities of humanitarian subjects in the formation of polycultural component of future officers' professional training

The article reveals the essence of the notion “polycultural competence” and determines its structural components, grounds the topicality of mastering polycultural competence skills in the professional training of future officers, analyses the possibilities of humanitarian subjects in the formation of the above-mentioned phenomenon while learning at higher military educational establishments.

Key words: polycultural competence, humanitarian subjects, future officers, professional training, higher military educational establishment.